

Јана М. Алексић*
Институт за књижевност
и уметност, Београд

https://doi.org/10.18485/ai_beckovic.2019.ch5
821.163.41.09-1 Бећковић М.

„ТРЕЋА РУКА” МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

Метапоетички аспекти у књигама

Три поеме и Праху оца поезије**

У раду ћемо покушати да растумачимо Бећковићеве метапоетичке исказе који припадају домену његове иманентне поетике у светлу поетичких истраживања и теолошке теорије књижевности. Предмет наше анализе представљају песничке књиге *Три поеме* (2015) и *Праху оца поезије* (2016). Циљ нам је да укажемо на оне аспекте књижевног текста у којима преовладава *теургијска димензија* уметничког стваралаштва као доминанта последње Бећковићеве песничке фазе. Поред тога што је уграђена у песникову мисао о природи и сврси стваралаштва, теургија у његовом песништву представља објаву истине човековог постојања у историји и култури. А та истина искључиво пребива у естетизованом свету књижевности, односно уметности.

Кључне речи: стваралаштво, поезија, историја, *metapoesis*, целоговор, Његош, теургија

Песничке књиге *Три поеме* (2015) и *Праху оца поезије* (2016) омеђују последњу фазу песништва Матије

---

* tiamataleksic@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика* (178013), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Бећковића.¹ Применом постулата ентузијастичке поетике и тематизацијом песничке самосвести, Бећковић кристализује мисао о суштим принципима стваралаштва, песничког изражавања и „становања”. У метапоетичком слоју његове иманентне поетике одиграва се одбрана поезије, као прве књижевности, увиђањем њене егзистенцијалне, чак и телеолошке посебности. Управо је песнику, штићенику и миљенику Мнемосине, односно сараднику Бога створитеља, досуђена узвишена, уједно и најнезахвалнија улога – да подсети човека путника, у наше време човека луталицу, на циљ његове потраге. У томе лежи одговорност, али и предумишљај аутора тематско-мотивски комплементарних рукописа *Три поеме* и *Праху оца поезије* – као песник пребивати у Истини и Тајни.

Бећковић о смислу стваралаштва проговара изнутрине самог песничког бића, наслањајући се, с једне стране, на српсковизантијско, а са друге, на нововековно наслеђе тематизације уметничке самосвести. Статус песника у савременом цивилизацијском хоризонту и модерни песнички израз испитују се са становишта хришћанске есхатологије. Перспектива вечности претпостављена је историјским процесима смењивања и преображаја, док је појединачна песничка егзистенција која се одвија унутар историје, и као њен субјект, оригиналним стваралаштвом, и као њен објект, посредством семиотичких наноса рецепције, предаје, канонизације, културе памћења или ревизије историје, пренесена у домен сакралног.

Метопоетско осматрање „стиходела”

Три поеме представљају три темељна модуса промишљања односа човека и Бога – покајнички, молитвени и

---

1 Овим књигама можемо придодати и поему *О Ваљево место моје драго*, коју је поводом 80 година рођења Матије Бећковића током ове, 2019. године штампао Јовица Вељовић у Хамбургу, и то у 80 примерака за песникове пријатеље.

похвални. Од Матере Божије, Приснодеве Марије, Љубав и прву мудрост Софију у поеми „Учини ми љубав”, а од Господа неприкосновени дар милости у поеми „Господе помилуј” скрушено иште душа грешника, покајника, „још неначета а испрепадана”, душа која осећа егзистенцијалну дрхтавицу. Вапај за инструкцијом, за повратком у стање невиности и духовне целовитости из којег је отпао, вапај је у кризу упалог модерног субјекта да настави песму, залог избављења из духовне и стваралачке таме. Само љубав може да роди естетску слутњу могућих светова на ивици хоризонта, било хришћанска, безусловна, према човеку, било она која има потребу да стваралачки преобликује свет, спорећи се са крутим рационалистичким свођењима и предрасудама. Искорачивши из наметнуте живљене, мишљене и језичке очигледности, песник настоји да укаже на једну другачију, историјски непроменљиву очигледност – на духовно-естетичку моћ поезије да слободним обликовањем преобрази свет у љубави и лепоти. Тај *hibris* освешћене индивидуе, несведене на идентитет, учињен је ради добробити целог колектива. Реч је заправо о прворазредном просветитељском гесту.

У поеми „Учини ми љубав” присутно је веровање да се у љубави потврђује смисао песничког бивствовања: „Сети се песника који не постоје / А једино вреде због љубави своје.” Непрестано естетизујући хришћанску догму, истовремено скрушен и освешћен, песник проналази спону, онтичку истоветност између оностраног и оностраног, чији именитељ је Љубав. Из прожетости љубављу искрсава трећа рука, *metapoesis*² Светог Јована

---

2 У одређењу појма *metapoesis* следимо мисао Беле Хамваша да је управо у поезији присутан вишак бивства и да је смисао свеколике уметности у реализацији идеалитета, онога што је изнад човека, живота и природе. У томе се огледа мајсторска делатност стварања уметника: „Оно што је уметничко није само мајсторско остварење, већ мајсторско остварење онога у чему

Дамаскина, коју баштини песник обузет питањем о природи и исходу надахнућа: „Учини ми љубав кћи јерусалимска / Као што написа рука дамаскинска / Кад се без мајке на небу родио / А без оца на земљи рођај поновио / Тад су се небо и земља венчали / А које је које више нису знали / Знали су да нико није на губитку / Док год буде била љубав на добитку / Ни песник ожењен на гори небеској / Ни муза удата на кугли земаљској.”

Без субверзивног подстицаја песника за одгонетањем лепоте наше наизглед одурне стварности, остају само метафизичке крхотине и ране – оне у које смо се данас ушушкали – и опстаје модернистички устројена вечна „јесен, и живот без смисла”. Први песник је, међутим, и у свом усамљеничком превратништву милосрдан: „Учини ми љубав не буди ненежна / У слепа времена стидна безнадежна / Изврнуо се космос на поставу / И окренула небеса на главу / Породи нову звезду некретницу / Нека избаци свемир постељицу / И румена зора с наличја осване / И објави свету са супротне стране / Као спас и излаз водиља и весник / Јер Бог је велик и страشان је песник.” Молитвено призивање милости подразумева аутентичну стваралачку потребу за изласком из хаоса јер је добротинитељка, ширира од небеса, индикатор жуђене хармоније.

се испољава вишак бивства.” То је стварање изван себе сама, „не поезис, већ метапоезис” (Хамваш 1994: 152). Зато човек/уметник улаже напор да створи оно што је његов идеалитет, а што у физичком свету може бити само вишак, који постоји искључиво у уму или уобразиљи уметника. Управо оваплоћењем тог вишка у уметности сам живот и човек бивају уздигнути изван себе и постају једна нова реалност (Хамваш 1994: 152–153). Смислотворна а не искључиво сврсисходна снага уметности, односно поезије лежи у томе што је *metapoesis* у знаку *vita nuova* – истинског, потпуног, односно апсолутног живота. Уколико укључимо и аспект вере, извесно је да се на подлози таквог образложења можемо протумачити и песничко завештање, односно инспирацију Светим Јованом Дамаскином.

Поезија је за аутора поеме *Слава теби Боже* манифестација духовне слободе човека са божанским пореклом; она је сећање на симбиозу божанског и људског и, због свог митског искона, започетог и откривеног у Логосу, исход остварене хуманости. Духовно служење или прислуживање истинског уметника, његово позвање да сазрцава „унутарње”, представља креативно уздизање ка Божјем савршенству. Подвигом воље и просветљеним духом који се сећа, како нас убеђује Бећковић, песник залази у надискуствена, Божанствена пространства, одгонета темељни принцип (уметничког) стваралаштва, и са тим архетипским ликом, као *homo creator* се обожује. Песнички позив носи изазов да се постепено освоји стање савршенства и задобије подобје као слободно и свесно искуство обожујуће благодати. Управо у књижевности човек осваја просторе обожене људскости и показује које су границе његове природе и потребе да ствара. Онај човек „који мора бити човек” ствара да би знао и био више од човека за којег ствара. Бећковић одлучно пева о божанском у људском и људском у божанском, најпрепознатљивијем у бићу песме. Тиме алудира на теургијску димензију поезије, где је присутна дијалектика између Бога и човека, односно саусловљеност божанског и људског стваралачког принципа и прожетост човековог стваралаштва божанским енергијама. У Бећковићевом поимању књижевности присутна је мисао о неупитној симбиози уметности и религије. Она се у његовим поемама не проблематизује, већ, напротив, афирмише.³

Бог је у химничном тону – „Слава теби Боже, песниче једини / И алилуја твојој творевини” – представљен као највећи песник/уметник јер непрестано ствара и претвара, „рукама љубави и чистих усана”, „зиданицу”,

---

3 О теургијској димензији књижевноуметничког стваралаштва в. Алексић 2014.

дакле *metapoesis* која „заглавним каменом није докончана”. Овај свет као Божје „стиходело” и велика поема испевана је на савршеном језику, систему знакова чије ознаке у потпуности одговарају домену означеног, све време упућујући на самог језикословца и његову креационистичку онто(тео)логију из Речи: „А од твога гласа звука и имена / Зајапурила се тмуша неписмена / Гледао си своје речи испред себе / И оне су прве угледале тебе.” Бећковић у поеми „Слава теби Боже” метапоетски телескоп са космолошког и надисторијског okreће ка свету, ка самој творевини, све време наговештавајући силу есхатолошког проматрања ствари, иначе, главног механизма за померање и увеличавање његове прецизне и бритке оптичке справе. Слављењем Божјих стваралачких енергија и Његовог дела, Бећковић прославља стваралаштво по себи, а тиме, посредно, и креативне потенције, односно домете и самог човека. Његова химна сведочи о реверзибилности стваралаштва.

Почетак мита, како нас значењски слој поеме наводи, лежи у логосу, односно из логоса израња мит. Превладавање постулиране представе стварности, која отпочиње падом мита у историју, заснива се на двама великим питањима – питању језика и питању вере. Поезија је могућа у језику који је, за Бећковића, најдубљи бездан, „сложени систем, енергија и светиња једног народа”, његов творац и „најстарији културни споменик”. У језику песник открива лепоту јер му је истинито „све што је лепо казано”. То је „морал језика и виша уметничка правда”, јер „песник је оно чиме језик живи”, а „живот језика је у песничком говору”. Бог, врхнуски песник је нови језик „изјезикословио” и песничким изрицањем нове светове „олицветварао”. Поетска употреба или надоградња језика отуда је од прворазредног онтолошког значаја. Мноштво језика за Бећковића део је Божје промисли. Он укршта национално и универзално поимање језика и гетеовски

сагледава постојање националних књижевности у хору светске литературе: „Дубљи је свемир и бездан језика / А у језику сваког национа / Сви су језици и сва васиона”. Постулираном хипотезом о Целоговору⁴ – јединственом песничком изразу свих невидљивих суштастава – условљен је и положај песника: „А песнику је сваком отаџбина / Она непозната далека једина / Чији је грађанини једино и био / И никада је није напустио / Да не пева један цео живот једно / Већ да сви певају то једно заједно.” У јединственој самоосвешћеној песничкој егзистенцији, хелдерлиновског типа, интегрисани су *homo creator* и *homo religiosus*. Песник их обухватају поетичком метаинстанцом која говори о сједињењу, божанској димензији уметничког стваралаштва, јер „Док год буде било поезије / Ту је и њен творац и онда кад није”.

Песник је „највернији одливак” првог ствараоца, позван да на узвишеном песничком идиому – уметничкој пракси – стваралачки слободно, према властитом моделативном калупу и поетичком назору, продужи Божје стваралаштво: „Све што си на својој ватри изаткиво / Песничкоме си братству податкиво / Соколећи га да се оспољава / С тобом раменује горња натпевава / И од зачеља и од прапочетка / Све препочиње с твојег започетка / И нетремице држи вечну стражу / За случај да нешто имају да кажу.” *Три поеме* отуда је молитвени крик, израз исконског хтења прочишћене песничке душе за смислом стваралаштва, мукотрпно духовно суоча-

---

4 Целоговор (*Wholespeak*) представља кованицу аустралијског песника Леса Мареја. Он под тим појмом подразумева „језик који произлази из поетског сједињења” (Мареј 2009: 146), који свој врхунац достиже у поезији, док је „сједињење” апсолут, односно „свепрожимајући осећај о свему што јесмо и што ћемо бити” који себи може обезбедити постојаност једино у дело, ма како несавршеном, а не у нама. То је, према Мареју, *poiesis* – правити, основа свеколиког људског стваралаштва (Мареј 2009: 146).

ваће друштвено миноризованог песника са немани обездуховљеног антипесничког света – Давида против Голијата: „Где није нико песници су били / Све што није било то су запамтили / Ко год је сркнуо из свога корења / Зна да је стварање душа остварења.”

Бећковић тако верификује Хомерову епизоду о Демодоку, најпрозорљивијем и креативно облагорођеном појединцу, позваном да сведочи о људској палости, да својом имагинацијом и поетским заносом искупљује феноменолошко време, да проживљава теургију, као виши смисао лепоте, метафизичко искуство и објаву суштина. Он то чини и за све друге, гносеолошки омеђене и песнички необдарене: „У прах од земље си наусто дахнуо / И у благо живу душу удахнуо / Пред којом свако знање одустаје / А почиње тамо где знање престаје / О њој не може нико ништа знати / Само песник је може назирати.” Песниково задужење, према узору на песника јединог, састоји се у напору да у лепоти и љубави превазиђе себе хуманоида, епохалне и цивилизацијске стеге, и коракне ка *vita nuova*.

Метапоетски иконопис

Након *Три поеме* у којима себи и нама тумачи искон, извор и исход свеколике поезије, у *Праху оца поезије* Бећковић преноси искуство доживљаја Његошевог дела и историјске дејствености његове личности. (Пост)постмодерни песник тако, на примеру песника на прагу модерности, конкретизује већ универзалну мисао о почелу и сврси свеколиког песништва. Његошева уметничка визија у темељу је Бећковићеве свеукупне поетике. Историјски усуд народа њихова је тачка укрштаја и прожимања.

Метапоетичком загледаношћу у Његошево стваралаштво, Бећковић одабира књижевну традицију на коју

ће се надовезати и постулира идеју о аутономној песничкој духовности чија се тајна одвија у историји. Због тога је савремени песник постао баштиником Његошеве песничке мисли, односно идеологије. Имајући све време на уму српски културни образац, другог избора за Бећковића није ни могло бити. Усмерење поеме *Праху оца поезије* отуда је и духовноисторијско и културолошко, али Бећковић је прибегаво тумачењу Његошеве поезије и из аутопоетичке и есхатолошке перспективе, међусобно их саусловљавајући. Тако је уприличио једну иконоичну представу Његошевог песничког лика, при чему је у његово историјско деловање и заоставштину увео димензију свевремена. Одатле је проистекла несвакидашња дијалектика портрета и иконе. У Бећковићевом двостраном иконографском портретисању аутора *Луче микрокозме* проналазимо аналогije са византијским живописом.

Наиме, византијски живописац портретиста изображава личност делујућу унутар историје, али тако да те историјске елементе превазиђе и укаже на надвременску страну те личности, на њено грађанство у вечном Царству Божјем. Он то, према теологу-иконологу Стаматису Склирису, чини на два начина: посредством *цртежа* пружа конкретне историјске елементе са којима се евхаристијска заједница може идентификовати, што насликаном Светитељу даје идентитет и сведочи о његовом бивствујућем, док посредством *светлости* живописац превазилази пролазне и пропадљиве карактеристике портретисаног и истиче његово метафизичко бивствовање (Склирис 2005: 106). Тек наговештајем надисторијске димензије његовог лика светитељ може бити изображен на икони. Посреди је светлост која „не следи нужно природни закон праволинијског простирања”, чиме се у икону уводи „елемент слободе од сваке природне нужности” (Склирис 2005: 100–101).

Бећковић у својој поетско-иконолошкој просопографији за цртеж упошљава велики каталог Његошевих

културноисторијских заслуга и трагова, док му карактеристичан реторички комплекс, посебна атрибуција, ослоњена на апофатичко и катафатичко богословље, служи као светлост за осликавање есхатолошке димензије Његошеве личности. Свеколики песнички дух тако бива оваплоћен у конкретној историјској личности, са њеним карактеристикама и делом: „О Тројицама као и некада / Где су падали пламени језици / Дочекивали су их троруци песници / Најпламенији у новоме веку / Пао је у твоју колевку / И задојио свог изабраника / Највећег сина српскога језика / Који је зрак сунца као трепавицу / Превезо китећи суву каменицу.” Тако је Његошево послање, живуће у свакој потоњој епохи. А то, према Бећковићу, открива и смисао Његошевог завештања.

Догматски темељ ове поетске иконографије бива актуализован искуством идентификације, конективне структуре,⁵ унутар Његошеве евхаристијске као историјске заједнице, односно процесима који формирају културу памћења или, пак, условљавају ревизију и превредновања. Његош је тако Тајновидац, носилац тајне, њен сужањ и обожаватељ; Бећковић преносилац поруке Тајне која пребива у песништву његовог претходника.

5 Конективна структура, као принцип културе памћења сваке (националне) културе, према Јану Асману, везује прошлост за садашњост не само зато што обликује историјско искуство и сећање, већ их одржава у садашњости. Конективна структура „текући хоризонт садашњости допуњава сликама и причама неког другог времена и тиме ствара наду и сећање. Овај аспект културе је основа митских и историјских прича. Оба аспекта: нормативни и наративни, аспект подуке и аспект приповедања, фундирају припадност и идентитет, омогућавају приповедачу да каже 'ми'. Оно што појединце повезује са овим 'ми' јесте конективна структура заједничког знања и слике о себи, а то се ослања, с једне стране на заједничка правила и вредности, а с друге стране на сећање на заједнички проживљену прошлост” (Асман 2011: 13).

Претходник и следбеник чине непрекидан ланац споразумевања – Тајном.

Ипак, значење и знамење песниковог послања, његовог становања у историји, и поред свег знања, измиче самоспознању. Иако су Његоша многи читали, тумачили, дивили му се, кудили га, оспоравали, критиковали, рехабилитовали, остали су разоружани пред Тајном његовог песништва. Њен пламени принцип нису могли да појме и освоје. За тај подухват били су онемогућени индивидуализацијом смисла, десакрализацијом језика, културним заборавом, отуђењем и историјским сажимањем. Зато је Његошева тајна нерасазнатљива; зато је сâм песник неодгонетљива тајна. Песникова културолошка енигматичност условила је како његову канонску, тако и његову субверзивну позицију у српској култури и историји: „У земљи без тајне ти си Тајна био / У њој си и себе од себе сакрио / Свету без светиње светиња једина / Свету без истине једина истина / Ти си створио то племе и себе / Што не зна шта ће с тобом и без тебе.” Културноисторијска неосвојивост Његошеве тајне изазива nelaгoду. Следствено томе, она раздељена, разбијена на мноштво, обитава у континуираној дијалектици идолатрије и порицања/одрицања.

Слављењем песника Његоша и настојањем да га службено позна и искаже, превасходно у духу катафатичког богословља, Бећковић слави поезију, њену смислотворну моћ и логосно устројство: „Бог је поезија / Христос је дошао само да открије / Да је чоек дело с Богом армије / И мимотекуће сухоједеније / Каже све је ништа ако и све није.” Поезија је универзални *modus vivendi* који наткриљује сваки апартни вид историјског становања и слике ствари, не ништењем, већ потврђивањем.

Његошеви спевови и песме сведоче да је поезија „зрнце надахнућа које мења укус света” Адама Загајевског (Загајевски 2013: 93). То је зрнце засјактало на српском језику. Зато је песник Његош „луча”, свети-

оник народа и историје, чије певање штити сакралну димензију песништва, и потврђује идеју да је уметност резултат слободног људског духа и надахнућа. Бећковић и сам улаже поетички напор да одбрани узвишеност тајне. Морфолошко отеловљење те одбране представљају служба и химна, а оне захтевају емфатички тон.

Његошева поезија се тако испоставља као сведочанство о универзалним принципима стваралаштва, која су своју пуну меру имали у романтичарској поетичкој парадигми. Песник је одабрани, сушти пример генија, као назначења песничког становања. Зато је његова душа позорница, „где се одиграва драма васионска”. Он, својом демијуршком природом, ширином уметничке визије и дубином увида доживљава мистичку радост и слугу песничко послање на земљи да ту слутњу језички оваплоти, усади у песничку тајну.

У језичкој аутентичности, визији и истинитости Његошевог духовно-естетског универзума, модерни песник у апологетски хоризонт уводи питање смисла стваралаштва у историји и у нашем времену: „У свему на свету што се дешавало / Само се питање смисла решавало / И сваки песник зато је писао / Не би ли се смислом издефинисао / Уздајући се у моћ поезије / У њене пророчке моћи и визије / Пред питањем смисла ум се предавао / Али поразе није признавао / И преклињао и бројао числа / да свагда искрсне искрица сувисла / И Луча није искрсла случајно / Већ богодарјем дарје даровано.” За Бећковића је воља за смислом насушна, неспорни животни погон: „Не може живети нико у бесмислу”. Са друге стране, он не допушта индивидуализацију, следствено томе, дисеминацију и пролиферацију смисла, јер је и то начин обесмишљавања егзистенције: „Ни својим смислом мислити о смислу”. На тај начин покушава да преиспита мноштвеност и разградњу великих наратива као парадигму властите епохе.

Питање смисла стваралаштва у језику нераскидиво је од питања смисла историје. Бећковић јамчи поузданост Хајдегерове тезе да је поезија „установљавање бића путем речи” (Хајдегер 1982: 138) и „носећи темељ историје” (Хајдегер 1982: 140). Отуда је заговорник профетске улоге песника и месијанске димензије песништва у историји, што је поетичка максима модерне књижевности, конфигуриране на темељима човековог отпадништва од Бога. Песници су тада преузели улогу духовних посредника. А они, судећи према Бећковићевој исповести о обожавању Његоша, ту службу с несмањеним ентузијазмом, али умањеним социкултурним покрићем, обављају и данас. Песник је изасланик људског рода, јер „у најдаљих звезда тастатуру” укуцава „удеса људског партитуру”. Његошево песништво је теургично јер се у историји открива као аутентична а свежажећа објава истине човековог постојања у историји и култури, односно драме људске слободе. Таква истина искључиво пребива у естетизованом свету књижевности, односно уметности, где је слободним уметниковим деловањем преображен свет у лепоти.

Тематска основа Његошевог певања је антрополошко-космолошки удес. У пољу његове литературе, схваћене као завештање, укидају се границе између националног и универзалног. Дело многих поверено је појединцу због чега је он одабрани. У естетском исходишту његовог (књижевно)историјски јединственог стваралачког самопрегора читава се огледање макрокосмоса у микрокосмосу и жижна тачка самог облагорођеног песника-јединца. Песнику је дато још једно време – да песничким језиком подари метафизичку тежину историјском путу свога народа: „Устава се језиком пунила / Док је пламеног поету родила / Који је на једно перо изручио / И у једну књигу сву испаручио / Да имамо себе на своме језику / И спасотворца у своме песнику [...] Који је судбину нашу одлучио / Уречио је и овековечио.” Својом поезијом прави

песник – какав је, према Бећковићевом уверењу, Његош – искупљује људски пад и удес национа. Његош непрестано освешћује дубину духовног, егзистенцијалног, па и историјског суноврата човека, и покушава да га искупи, односно врати себи и Богу у себи у естетски преображеном свету уметности. На Бећковићев наговор откривамо тако теургијски импулс Његошевог песништва.

Следствено томе, у његовом лику и делу отелотворен је Косовски завет. Метапоетичким изједначавањем „царства поетског” са „Царством небеским”, за који се определио кнез Лазар, Бећковић у Његошевој монашкој, владарској и песничкој фигури види настављача, односно јунака косовске мисли. Пред налетом сатанске војске на Пољу Косовском „Цар Лазар је са књигом искомском / Одступио ка царству поетском / А непредата Милошева душа / Под барјацима звезда заставуша / Зауоставила се поизнад Његуша / Докле се подигло море изнад горја / Сем извиискре изнад црногорја”. Тако на Ловћену, посредством Његошевог логосног „силоречја”, „У недођибог тај од вајвактила / Косовска је барка упловила / И укотвила се ради идеала / Јединог једрила којег је имала / И усидрила се на путу свих сила / Да би се истина и обистинила”. Растумачени удес језику и култури обезбеђује смисао *sacrum*. Бећковић на примеру Његошевог стваралачког односа према Косовском завету потврђује мисао Николаја Берђајева да иако би за питање човековог искупљења и спасења стварлаштво могло бити изузето, за Царство Божје – које је *sine qua non* историјског/заветног постојања српског народа – оно је неопходно. Јер, „Царство Божје долази и кроз стваралачко дело човеково” (Берђајев 1998: 185).

Бећковић, отуда, као пресудан чинилац поетског осмишљавања историје разазнаје онтички нуклеус језика. Он подсећа да су историја и човеково постојање унутар историје могући тек захваљујући језику. Јер, „само тамо

где јесте језик, јесте и свет”, „стално променљиво место одлуке и дела, чина и одговорности, али и самовоље и вике, расула и збрке” (Хајдегер 1982: 134). Област деловања поезије јесте језик, поручује Бећковић. Зато, као према Хајдегеровом упуту, суштину поезије појми из суштине језика, а суштину језика схвата из суштине поезије која је „установљавајуће именовање бића и суштине свих ствари” (Хајдегер 1982: 141). Поезија је прајезик једног историјског народа. Отуда је језик у тесној вези с бивствовањем; он је „страсна мера” ствари, стваралачки механизам и генератор представе о творевини. Бећковић прави сусвислу реминисценцију на творбени редослед: „Да је језик човека створио”. Реч је створила човека у пуном опсегу његове људскости. Захваљујући језику „човек има могућност да егзистује на историјски начин” (Хајдегер 1982: 134). Његош даје смисао нашем историјском постојању јер у његовој поезији језик није само оруђе него догађај „који располаже највећом могућношћу човекова бића” (Хајдегер 1982: 135). „Човеково биће утемељава се у језику” (*Isto*), људска историја фундирана је у језику.

Поема *Праху оца поезије* тематизује тајну о томе да је читав свет Божји језик, а да је песништво ништа друго доли подражавање Божјег језика. Поетски израз је – како то предочава теолог Јохан Георг Хаман – артикулација нечег универзалног, а све наше сазнање света и човека је чулно представљено, јер Логос је Ум, Реч и Христос. Логосни свет се човеку предочава путем чула и осећања (Велек 1955: 179). Следећи ту мисао, Хаманов ученик Јохан Готфрид Хердер тврди да је поезија потреба човека да изнова артикулише изворну логосност света као матерњи, изворни језик човека (Велек 1955: 187). Иако језик припада само човеку, помоћу књижевности сазнајемо космос, док је основ света песма која се може певати (Велек 1955: 188). Поезија отуда не може бити подражавање природе, већ одраз божанског ствара-

лаштва. Његош пише по диктату песничког као првородног језика. То је мистична активност. Зато ослобађа матерњу мелодију. Песник Бећковић увиђа аутономну духовност језика који одолева историјским изазовима. Његов језик је ослобођен туђица, он је загладан у себе, у сопствене креативне могућности.

Рефлектовање антрополошких аспеката на исход и смисао човекове историјске егзистенције једна је од Његошевих поетичких и философских преокупација. Бећковић настоји да се оврне на актуелност конкретних песничких постулата који тај проблем третирају. Зато рефигурише мотиве из Његошевог космолошког свепа *Луча микрокосма* и монолога Игумана Стефана из *Горског вијенца*: „Није те мучио постанак света / Ни птица ни риба ни других планета / Али јесте постанак човека / И смисао људског живота и века / Јер се у смислу његове судбине / И сакривала суштина суштине / А суштина је у тајни човека / А тајна човеку човек је довека.”

Човек је остао тајна недокучива, како најумнијем и песнички најблагороднијем, тако и његовим модерним следбеницима, без обзира на сва научна постигнућа и нова сазнања. У мистици, која носи клицу непрестаног питања о пореклу и природи стваралаштва, крије се непрестана поетска свежина: тајна песничке неодго-нетљивости смисла људског постојања, тајна продирања у човекову психу и духовност, као и тајна поезије, откривене, али непојамне човеку: „Поезија је вечна загонетка / Која нема краја камоли почетка.”

Тајна Бећковићевог лирског јунака ућуткује пароле, дискурсе, какофонију историје. Она прочишћава мисао, ослобађа Реч, активира њен творбени потенцијал; чува песнички код од саблазни пролиферације слова. Тајна распирује речи, одашиље језик у етар, ка бескрају, космосу, ка напаћеној и усамљеној људској души: „Ти си на престо реч устоличио / И силоречјем хаос покорио.”

Изговорена или написана, реч постаје глас(ник) или претеча који објављује долазак ипостасне *Речи*. Промишљањем Тајне, узвисује се језик и поезија. На протежност и непрекидну свежину поезије, на извирућу благодат неоткривене тајне указује модеран песник, онај који ствари посматра с историјске дистанце, управо када поима живот ствараоца скоро два века удаљеног од њега. Тајна епохалног преласка усмене у писану културу одиграва се у Његошевем песништву. Његош је на граници два модуса, али је индикативно то што његова писменост због свог сентенциозног карактера прераста у нову усменост, у колективно језичко искуство и формулу тумачења историјских токова.

Зато Бећковић позвано метапоетички освешћује тајну као савршено делање извируће благодати из обоженог песниковог човештва. Тајна се догађа у историјској објави Богочовека, а узгаја у слободном стваралачком духу песника. Следствено томе, у Бећковићевом иконографском промишљању песништва и иконичности песничког знака, искрсава тајна о Његошевем онтолошком парадоксу: човек, наднет над понором зла, на ивици ништавила, у најмрачнијим дубинама свога грешног бића, сагледава светло Бога и пребива у Истини. Бећковић реконституише и један Његошев обрт, калдерновоског типа, који има далекосежне реперкусије у постмодерном књижевном устројству: свет искуствено појмљив заправо је фантазија и причина, док је поезија права истинита реалност. Физичка стварност се сажима у симбол више поетске реалности: „Овај свет је пука фантазија [...] Све је причина присен и фикција / А једина је стварност Поезија.” Бећковић је тако угледао и артикулисао недокучиву тајну.

Његошево песништво – према Бећковићевом саучесничком читању – мимо сваког тренутно деконструисаног смисла, и са пуним историјским и уметничким смислом,

омогућава дуплу негацију, то јест, негира ништавило и зло јер их тематизује и естетизује, и тако производи у ентитете, приписујући им вишу сврху. Он се усуђује да небиће преобрази у биће снагом имагинације и повећењем у песничку реч као изливком прапочетне Речи. Песник је апостол словесности, њен актер и записничар. Јеванђеоска је његова објава. Његошу је било (за)дато да осмисли и огласи историјске прилике које су се обрушиле на његову камену недођију, а заправо на плодно тло Божјег семена. Бећковић у томе учача колики је метафизички значај Његошевог певања: „Да ниси рекао то што си рекао / Творац би се свога дела одрекао.” У везу су тако доведени песник и твар, песник и историја, песник и памћење. Јер, и онда када би његов народ престао да живи у историји, када би се угасио његов говорни језик, песник Његош и његово дело, попут великих античких стваралаца и мислилаца, остао би као тестамент постојања тог народа. Он би својим делом искупио његово историјско (само)потирање и нестајање. Јер би му име вечно трајало. То је тајна или законоправило одигравања цивилизацијске и космичке правде. Уједно је и тајна Лазаревог опредељења за царство поетско и узвишеност историјског страдања.

На локалном дијалекту Његош је испевао принципе свеколиког постојања: „У каменом си се катуну родио / Наречјем катунским и проговорио / И дух васионски у њему открио.” Ипак, то за ширу цивилизацијску мапу незнатно поднебље није спречило песника да у њему и на његовом језику проговори о вечним Истинама, да створи велико дело и да буде један од ретких који је спознао Тајну: „Творац је теби да напутице / Преко катунске језикаонице / Да до Ориона Сатурна Нептуна / Стигнеш наречјем једнога катуна / И да узано катунско поднебље / Постане опширно небеско ходнебље.” Из тога произлази Бећковићев метапоетички закључак о саусловљености

локалног и универзалног: „Језиконоснија и једноземнија / Поезија је и све небеснија.” И Његошево владарско место то становиште аргументује сазнањем да су и јеванђеља, настала на локалним наречјима малих племена, односно песникâ која су их записала, јединствена у својој стваралачкој непоновљивости иако њихов садржај и значење следимо и понављамо. Тако песник остаје доследан, односно одан Тајни.

Бећковићу је стало да наш дезоријентисани и раточени свет поново центрира указивањем на логосну Његошеву поетику и битије, које је, као такво, могло заорати прву бразду у српском културном пољу, културно осветити народ, и са свог цетињског светионика осветлети пут српског језика и поезије. Свевремена порука Његошевог песништва надилази дух романтичарске епохе и историју. Јер, не заборавимо, Бећковић пева из наше савремености, из духа наше епохе. Отуда је тајна неодгонетнута иако је Његошева позиција у српској култури загарантована и његово дело било подложно бројним тумачењима и одгонетањима: „Нема тајне коју о теби не знамо / Ал Тајну твог духа још одгонетамо.” Песник је путник, трагалац за звездом, за Тајном оног који јесте, због којег и песник јесте, преображен, изнад себе у историји, личност, геније или светац, упамћен и слављен: „Али тајну нико није растајнио / А највећа си ти сам себи био / Да си који јеси ни ти ниси знао / Више од икога за њом си трагао.” Његова је служба да сведочи и молитвено слави. Јер онај који сведочи, блажен је. Онај ко се моли, услишен је. Онај који пева, слављен је.

На концу или на почетку, осми дан стварања

У поеми *Слава теби Боже* у духу литургијског словословља и апофатичке теологије слави се први песник.

Пресудни дијалог одвија се у сазнању да је само неспознатљиви Бог истински стваралац, а Божја творевина, овај свет – *creatio ex nihilo* – небиће преведено у биће. Песник уводи метапоетички дискурс за расветљавање Божјег дела и промисли, тиме и смисла песничког битисања које је задато, архетипско. Оно исходи из Божјег стваралачког чина, рефигурише аутентичну и непоновљиву створену Реч, и у домену аутономне духовности књижевности постулира нови живот: „Свет је твоја књига слика и прилика / А песме су дела незнатних песника / Што од створенога ново претварају / И од саздаоца све пресаздавају.”

Овде Бећковић отвара поглавље осмог дана стварања. У њему препознајемо идеју Николаја Берђајева о смислу стваралаштва у контексту његовог „активно-стваралачког есхатологизма” и хришћанске антропологије. У том поглављу, „стваралаштво представља наставак стварања света” (Берђајев 1998: 256), оног којем се Бећковић искрено диви и који својом поезијом прославља. Међутим, и аутор *Три поеме* увиђа да човек ствара не само да би се приближио Богу, прослављајући његово дело, већ зато што Бог од човека/песника захтева стваралачки новум, односно дела људске слободе (Берђајев 2014: 119, 122). То је слобода у Христу, слобода која љубављу свет ослобађа чини, слобода осмог дана стварања из љубави (Берђајев:132).

Песништво је Његошев и Бећковићев одговор на Божји позив на непрестано трансцендирање облика и бића, ван времена. Јер, стваралачки чин који преображава свет у лепоти, окренут је ка крају света, ка новом животу. Зато је то есхатолошки акт (Берђајев 1998: 257). Управо Бећковићеве *поеме* сведоче о томе да су дела љубави, настала радом треће (Дамаскинове) руке⁶, сим-

6 Метафора „трећа рука”, као основни стваралачки принцип ентузијастичке постике, снажно је изражена и у Бећковићевој метапоетичкој омеђеној песми „Поезија”, недавно објављеној у часопису *Српска мисао* (Бећковић 2019: 52). Промишљање природе

боли осмог дана стварања, али и животни принцип што происходи из Божјег деловања, стваралачком слободом га потврђује и преображава ради искупљења палог, библијског, а надасве, модерног човека.

ИЗВОРИ

- Бећковић 2015: М. Бећковић, *Три поеме*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Бећковић 2016: М. Бећковић, *Праху ова поезије*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Бећковић 2019: М. Бећковић, *Поезија, Српска мисао: часопис за културу*, год. I, бр. 1, Београд, 52.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2014: Ј. Алексић, *Жудња за лепотом и савршенством: теургијска димензија књижевноуметничког стваралаштва*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Асман 2011: Ј. Asman, *Kultura pamćenja: Pismo, sećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*, preveo Nikola B. Svetković, Beograd: Prosveta.
- Берђајев 1998: Н. Берђајев, *Самосознаја: покушај аутобиографије*, превео Милан Чолић, Београд: Zepet book world.
- Берђајев 2001: Н. Берђајев, *Смисао стваралаштва: покушај оправдања човека*, превео Небојша Ковачевић, Београд: Логос.
- Велек 1955: R. Wellek, *A History of modern Criticism: 1750–1950, Volume 1: The Later Eighteenth Century*, New Haven: Yale University Press, 1955.

и сврхе писања, опстанка поезије у времену чини тематску и семантичку окосницу ове кратке песме. Зато је наведено у целини: „Све се на свету променило / Само се песме пишу / Као што су писане на почетку // Пре свих столећа // Довољно је парче папира / Оловка / И једна рука // Ако је трећа.”

- Зарајевски 2013: А. Zagaјevski, *Odbrana vatrenosti*, izbor i prevod Biserka Rajčić, Beograd: Arhipelag.
- Мареј 2009: L. Marej, *Odbrana poezije*, prevela Ivana Maksić, *Polja: časopis za književnost i teoriju*, broj 460, novembar – decembar, Novi Sad, 142–151.
- Склирис 2005: С. Стаматис, *У огледалу и загонетки: иконолошки есеји са 510 илустрација*, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду.
- Хајдегер 1982: М. Hajdeger, *Mišljenje i pevanje*, preveo Božidar Žec, Beograd: Nolit.
- Хамваш 1994: В. Hamvaš, *Patam*, preveo Sava Babić, Beograd: Centar za poetiku.

Jana M. Aleksić

MATIJA BEČKOVIĆ'S „THIRD HAND”
Metapoetic aspects in the books *Three Poems*
and *To the ash of Father of Poetry*

In this paper we try to interpret Becković's metapoetic statements that belong to the domain of his immanent poetics in the light of poetic research and theological theory of literature. The subject of our analysis is Poetry Books *Three Poems* (2015) and *To the ash of Father of Poetry* (2016). Our aim is to point out those aspects of literary text in which prevails the theurgic dimension of artistic creativity as the dominant of the last Becković poetic phase. In addition to being embedded in the poet's thoughts on the nature and purpose of creativity, the theurgy in his poetry is the publication of the truth of man's existence in history and culture. And this truth exclusively resides in the aesthetized world of literature and art. According to the example of the First and Only Poet, the poet's indebtedness consists in the effort to overcome humanoid, epochal and civilization clamps in beauty and love, and stepping towards the *Vitae nuovo*. Becković's poems testify that the works

of Love were created by the work of the third (Damaskin's) hand and expired from human freedom, the symbols of *The Eighth day* of creation.

Key words: Creativity, Poetry, History, Metapoetics, Whole-speak, Njegos, Theurgy